

Jolanta Chluska

Wpływ obowiązku ujawnień modelu biznesu na system rachunkowości przedsiębiorstw

Podmioty gospodarcze prowadzące rachunkowość zgodnie z ustawą o rachunkowości, konstrukcję zakładowych systemów rachunkowości podporządkowują podstawowym zasadom i funkcjom rachunkowości. Nadrzędnym zadaniem rachunkowości jest dostarczenie rzetelnych i wiarygodnych informacji ekonomicznych, umożliwiających nie tylko ocenę jednostki gospodarczej, lecz również dostarczenie danych do podejmowania decyzji zarządczych.

Jako podstawową funkcję rachunkowości, wskazuje się jej funkcję informacyjną [Chluska, 2016]. W związku z tym, poszczególni autorzy często ją eksponują, wskazując jej miejsce wśród innych funkcji w sposób następujący:

- informacyjna, analityczna, rozliczeniowa, statystyczna [Skrzywan, 1973],
- kontrolna, informacyjna, statystyczna, analityczna [Peche, 1988],
- informacyjna, analityczna, kontrolna [Jarugowa, Skowroński, 1975],
- ewidencyjna, kontrolna, sprawozdawcza, analityczno-interpretacyjna [Messner, Klimas, 1986],
- informacyjna, rozliczeniowa, ewidencyjna, planistyczna, dowodowa, optymalizacyjna, kontrolna, motywacyjna, statystyczna, analityczna [Sawicki, 1994].

Biorąc pod uwagę podział odbiorców informacji, można wyróżnić zewnętrzną i wewnętrzną funkcję informacyjną rachunkowości. Zewnętrzna polega na dostarczaniu informacji na temat sytuacji finansowej i majątkowej, a także rezultatów działalności przedsiębiorstwa odbiorcom z otoczenia, natomiast funkcja wewnętrzna polega na dostarczaniu odpowiednich informacji z systemu rachunkowości, niezbędnych w procesie zarządzania jednostką gospodarczą na różnych szczeblach hierarchii organizacyjnej uprawnionym odbiorcom z danego przedsiębiorstwa [Biadacz, 2011].

Jedną z mniej eksponowanych funkcji rachunkowości, ściśle wiążącą się z tą informacyjną, jest funkcja sprawozdawcza. Przejawia się ona w sporządzaniu zestawień i sprawozdań dostosowanych do potrzeb odbiorców wewnętrznych i zewnętrznych. Sprawozdawczość podmiotów gospodarczych obejmuje zarówno dane finansowe liczbowe, jak i ujawnienia niefinansowe. Zakres prezentowanych sprawozdań finansowych oraz innych sprawozdań przewidzianych przepisami prawa, wymaga uwzględnienia w systemie rachunkowości narzędzi gromadzenia danych i informacji o zdarzeniach gospodarczych wpisujących się w zakresy obowiązujących ujawnień. Takim obszarem wymagającym zgromadzenia danych jest charakterystyka realizowanego mode-

lu biznesu. Analiza obowiązujących regulacji prawnych oraz obserwacja praktyki gospodarczej skłaniają do postawienia pytania badawczego: w jakiej formie w systemie rachunkowości powinny być gromadzone dane do ujawnień modelu biznesu?

Celem artykułu jest identyfikacja obszarów systemu rachunkowości wymagających dostosowania do potrzeb ujawnień modelu biznesu w sprawozdawczości finansowej. Podmiotem badań były wybrane spółki, zobowiązane do ujawnienia modelu biznesu. Jako narzędzia badawcze wykorzystano analizę literatury przedmiotu, aktów prawnych oraz przykłady ujawnień w zakresie modelu biznesu.

Pojęcie modelu biznesu – aspekt sprawozdawczy

Opublikowana w 2017 r. nowelizacja prawa bilansowego w Polsce jest związana z implementacją dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/95/UE z 22 października 2014 r., zmieniającej dyrektywę 2013/34/UE w odniesieniu do ujawniania informacji niefinansowych i informacji dotyczących różnorodności przez niektóre duże jednostki oraz grupy. Przepisy ustawy o rachunkowości w brzmieniu nadanym ustawą zmieniającą mają zastosowanie po raz pierwszy do sprawozdań sporządzonych za rok obrotowy rozpoczynający się od 1 stycznia 2017.

Jednym z obszarów nowelizacji jest dodatkowy artykuł w ustawie o rachunkowości – Ustawa z dnia 29.09.1994 r., art. 49 b, Ustawa z dnia 15.12.2016 r. – wprowadzający obowiązek zawierania w sprawozdaniu z działalności, jako wyodrębniona część, oświadczenia na temat informacji niefinansowych. Obowiązek ten dotyczy m.in.:

a) emitentów papierów wartościowych dopuszczonych, zamierzających ubiegać się lub ubiegających się o ich dopuszczenie do obrotu na jednym z rynków regulowanych Europejskiego Obszaru Gospodarczego,

b) emitentów papierów wartościowych dopuszczonych do obrotu w alternatywnym systemie obrotu, którzy są spółkami kapitałowymi, spółkami komandytowo-akcyjnymi lub takimi spółkami jawnymi lub komandytowymi, których wszystkimi współnikami ponoszącymi nieograniczoną odpowiedzialność są spółki kapitałowe lub spółki komandytowo-akcyjne bądź spółki z innych państw o podobnej do tych spółek formie prawnej, i w roku obrotowym za który sporządzają sprawozdanie finansowe oraz w roku poprzedzającym ten rok przekroczyli następujące wartości:

- średnioroczne zatrudnienie – 500 osób oraz
- suma aktywów bilansu – 85 mln zł lub przychody netto ze sprzedaży towarów i produktów – 170 mln zł.

Oświadczenie na temat informacji niefinansowych obejmuje między innymi:

- 1) zwięzły opis modelu biznesowego jednostki,
- 2) kluczowe niefinansowe wskaźniki efektywności związane z działalnością jednostki,
- 3) opis polityk stosowanych przez jednostkę w odniesieniu do zagadnień społecznych, pracowniczych, środowiska naturalnego, poszanowania praw człowieka oraz przeciwdziałania korupcji, a także opis rezultatów stosowania tych polityk,
- 4) opis istotnych rodzajów ryzyk związanych z działalnością jednostki, a także opis zarządzania nimi.

Podmiot gospodarczy może nie sporządzać oświadczenia o informacjach niefinansowych, jeżeli wraz ze sprawozdaniem z działalności sporządzi na ten temat odrębnie sprawozdanie oraz zamieści je na swojej stronie internetowej w terminie 6 miesięcy od dnia bilansowego.

Sporządzając oświadczenie na temat informacji niefinansowych, jednostka przed-

stawia informacje niefinansowe w zakresie, w jakim są one niezbędne dla oceny rozwoju, wyników i sytuacji jednostki. Jeśli istnieje powiązanie pomiędzy wartościami wykazanymi w rocznym sprawozdaniu finansowym a informacjami zawartymi w oświadczeniu na temat informacji niefinansowych, oświadczenie to powinno zawierać odniesienia do kwot wykazanych w sprawozdaniu finansowym, a także dodatkowe wyjaśnienia dotyczące tych kwot. Przy sporządzaniu oświadczenia na temat informacji niefinansowych lub odrębnego sprawozdania na temat informacji niefinansowych, podmiot gospodarczy może stosować wybrane zasady, w tym własne, krajowe, unijne lub międzynarodowe standardy, normy lub wytyczne. Jednostka powinna również podać informację o zastosowanych zasadach, standardach, normach lub wytycznych.

Znowelizowane przepisy ustawy o rachunkowości nakładają obowiązki na biegłych rewidentów badających sprawozdanie finansowe jednostki lub skonsolidowane sprawozdanie grupy kapitałowej, by w opinii z badania poinformowali, czy jednostka (grupa kapitałowa) sporządziła oświadczenie na temat informacji niefinansowych albo sprawozdanie na temat informacji niefinansowych [Ustawa, 2016, art. 65 ust. 3 pkt 4a].

Zaprezentowane uregulowania prawne wskazują na obowiązek ujawniania modelu biznesu, jako jednego z elementów informacji niefinansowych. Model biznesu jest przedmiotem rozważań naukowych w literaturze przedmiotu. W wąskim rozumieniu jest postrzegany jako sposób generowania przychodów, natomiast w szerokim kontekście, model biznesu jest rozumiany jako sposób kreowania wartości przez jednostkę [Michalak, 2012]. Postrzegany jest jako plan dla strategii, do wdrożenia poprzez struktury organizacyjne, procesy i systemy. W tym kontekście,

model biznesu postrzega się jako uzasadnienie sposobu, w jaki organizacja tworzy, dostarcza i rejestruje wartość. Tworząc lub analizując model biznesu, należy zwrócić uwagę na dziewięć podstawowych jego elementów:

- segmenty klientów,
- propozycje wartości,
- kanały informacji, sprzedaży, dystrybucji,
- relacje z klientami,
- strumień przychodów,
- kluczowe zasoby,
- kluczowe działania,
- kluczowe alianse,
- struktura kosztów. [Osterwalder, Pigneur, 2010].

B. Bek-Gaik oraz B. Rymkiewicz [2016] twierdzą, że właściwie wyartykułowany model biznesu umożliwia ocenę dokonań ekonomicznych podmiotów oraz rozliczenie zarządu za powierzone zasoby. Pomimo znacznych różnic w definicjach modeli biznesu, stwierdzono powtarzające się elementy: zdolność do zarabiania pieniędzy, zasoby i możliwości, działania, sposób, w jaki firma tworzy wartość dla jej klientów i innych interesariuszy [Karlowski, 2015]. Jak zauważa J. Wartini-Twardowska [2014], w dynamicznych warunkach makroekonomicznych liczy się dopasowanie modelu biznesu do potrzeb klientów. Utrzymanie relacji z dotychczasowymi klientami i pozyskanie nowych grup jest możliwe dzięki tworzeniu wartości dla klienta, będącej źródłem przewagi konkurencyjnej, która przekłada się na wartość przedsiębiorstwa. E. Walińska [2015] stwierdza, że na przestrzeni ostatnich lat wzrosło zapotrzebowanie zewnętrznych użytkowników sprawozdania finansowego na informacje zarządcze, stąd potrzebne jest odzwierciedlenie w sprawozdawczości modelu biznesu. Ważne jest więc jasne komunikowanie realizowanego modelu biznesu, aby był on czytelny dla interesariuszy. Przedstawienie relacji mię-

dzy różnymi aspektami działania firmy, np. strategią, wynagrodzeniami, wynikami finansowymi i pozafinansowymi, jest ważne dla analizy i podejmowania decyzji inwestycyjnych [Rubik, 2016].

Polityka rachunkowości a model biznesu

Model biznesu określony zostaje, w istotnych aspektach, w momencie powstawania podmiotu gospodarczego, jego rejestracji i organizacji struktury zasobów i kapitałów. W procesach rozwoju struktury te ulegają zmianom, a ich kierunki wyznacza planowanie strategiczne. Komunikacja z otoczeniem, procesy decyzyjne wymagają wymiany informacji, a przepisy prawa i potrzeby informacyjne zarządzania podmiotem determinują stworzenie takiego systemu informacyjnego, w tym rachunkowości, który sprostałby oczekiwaniom szerokiego kręgu odbiorców. Przepisy prawa bilansowego nie definiują systemu rachunkowości, ale

specyfikują jego elementy w art. 4.3 ustawy o rachunkowości [Ustawa, 2016].

Analiza uwarunkowań praktyki gospodarczej pozwala dostrzec istotny związek i wielostronne relacje pomiędzy zdefiniowanym modelem biznesu, systemem informacyjnym rachunkowości oraz zarządzaniem podmiotem gospodarczym. Każdy z tych elementów jest podsystemem przedsiębiorstwa powiązany potrzebami informacyjnymi. Model biznesu wyznacza cele i zadania w zakresie długookresowego zarządzania. Zarządzanie strategiczne wpisuje się w doskonalenie modelu biznesu. Potrzeby informacyjne decydentów zaspokajają prawidłowy system informacyjny rachunkowości. Doskonaleniu modelu biznesu sprzyja rozwój struktur organizacyjnych przedsiębiorstwa, pozyskiwanie nowych zasobów oraz doskonalenie relacji z otoczeniem. Powiązania modelu biznesu z rachunkowością prezentuje tablica 1.

Tablica 1 **Powiązania rachunkowości z modelem biznesu**

	Zakres systemu rachunkowości	Powiązanie z elementami modelu biznesu
1	przyjęte zasady (polityka) rachunkowości	kanały informacji, sprzedaży, dystrybucji, strumienie przychodów, struktura kosztów, kluczowe zasoby
2	prowadzenie (na podstawie dowodów księgowych) ksiąg rachunkowych, ujmujących zapisy zdarzeń w porządku chronologicznym i systematycznym	segmenty klientów, kluczowe działania, kluczowe alianse
3	okresowe ustalanie lub sprawdzanie drogą inwentaryzacji rzeczywistego stanu aktywów i pasywów	kluczowe zasoby, kanały informacji, sprzedaży, dystrybucji
4	wycena aktywów i pasywów oraz ustalanie wyniku finansowego	propozycje wartości, struktura kosztów, kluczowe alianse
5	sporządzanie sprawozdań finansowych	kluczowe zasoby, kluczowe działania, kluczowe alianse, relacje z klientami
6	gromadzenie i przechowywanie dowodów księgowych oraz pozostałej dokumentacji przewidzianej ustawą	struktura kosztów, segmenty klientów
7	poddanie badaniu, składanie do właściwego rejestru sądowego, udostępnianie i ogłaszanie sprawozdań finansowych w przypadkach przewidzianych ustawą	weryfikacja i ocena prawidłowości: kluczowych zasobów, kluczowych aliansów, sprawozdań finansowych

Źródło: opracowanie własne.

Polityka rachunkowości, w powiązaniu z wyceną aktywów i pasywów, określa fundamentalne zasady wyceny zasobów w oparciu o charakterystyczne dla danego modelu ceny (koszt historyczny, ceny rynkowe, wartość godziwa). Decydując o strukturze kosztów daje podstawę prawidłowego odzwierciedlenia w rachunkowości, w tym sprawozdawczości, aktywów, pasywów, kosztów, przychodów, wyniku finansowego. Przyjęte zasady rachunkowości istotnie wpływają na kreowanie obrazu podmiotu gospodarczego w sprawozdawczości.

Prowadzone księgi rachunkowe w zakresie technologii informacyjnych, struktury ksiąg, ich zakresu oraz przedmiotu pełnią funkcję źródła danych. Są podstawą kontrolnej funkcji rachunkowości.

Szeroko rozumiana inwentaryzacja pozwala potwierdzić gotowość podmiotu gospodarczego do realizacji wyznaczonego modelu biznesu, jego niezbędne zasoby oraz niedostatki czy wąskie gardła.

Badanie sprawozdania finansowego oraz ksiąg rachunkowych przez biegłego rewidenta, na podstawie dowodów źródłowych i sprawozdań, uwiarygodnia zamierzenia podmiotu gospodarczego w zakresie realizacji strategii i doskonalenia modelu biznesu.

Sprostanie oczekiwaniom sprawozdawczości, szczególnie w warstwie opisowej, niefinansowej, wymaga ewidencji pozabilansowej. Ewidencja ta obejmuje nie tylko dodatkowe konta księgowo, ale także udokumentowanie i przetwarzanie informacji. Przykładowo, dotyczy to takich zagadnień jak: leasing, outsourcing, gwarancje, zabezpieczenia, poręczenia, tworzenie jednostek specjalnego przeznaczenia, oddziały jednostki, instrumenty finansowe, kluczowe niefinansowe wskaźniki efektywności związane z działalnością jednostki, informacje dotyczące zagadnień pracowniczych, środowiska naturalnego. Niektóre z wymienionych

obszarów mają bezpośredni wpływ na określenie w sprawozdaniu z działalności modelu biznesu.

Ujawnianie modelu biznesu w procesie komunikacji z otoczeniem

W procesach komunikacji z szeroko rozumianym otoczeniem, istotną rolę odgrywa informacja sprawozdawcza. Sprawozdanie finansowe, sporządzane zgodnie z określoną formułą prawną, daje odbiorcom informacji pewność co do jej prawidłowości. Przewidziane przepisami prawa bilansowego zakresy informacyjne sprawozdawczości pozwalają realizować wizję ustawodawców oczekiwanych ujęć i ujawnień. Podmioty gospodarcze, korzystając z możliwości szerszego prezentowania osiągnięć jednostek, publikują tematyczne sprawozdania, pokazujące szanse i zagrożenia, jednak odbiorca informacji powinien być przekonany o dobrej kondycji podmiotu i jej potencjale rozwojowym. Opis modelu biznesu ma pomóc użytkownikom zrozumieć nie tylko szanse, ale i ryzyko związane z daną firmą. Różne metody wyceny (koszt historyczny, wartość godziwa, koszt odtworzenia i wartość odzyskiwalna) są odpowiednie dla różnych modeli [Karwowski, 2015].

Analiza sprawozdań finansowych podmiotów giełdowych skłania do stwierdzenia, że uważny czytelnik odnajdzie w nich wiele informacji charakterystycznych dla prezentacji modelu biznesu. Biorąc za punkt wyjścia opisane wyżej elementy modelu biznesu, w mniejszym lub większym stopniu podmioty odnoszą się do realizowanego modelu biznesu. Nawet jeśli nie zamierzają ujawniać określonych kluczowych elementów, czy to ze względu na konkurencję, groźbę wrogiego przejęcia czy innych konsekwencji, skupiają się na ważnych dla potencjalnych adresatów kwestiach. Dobrym przykładem adresowania informacji o strategii działania i

modelu biznesu do klientów, jako głównych odbiorców, jest sprawozdawczość i charakterystyka strategii działania Grupy Energa.

Strategia Grupy Energa – przykład

Grupa Energa w swojej strategii określiła cele strategiczne:

- model biznesowy zorientowany na klienta, umożliwiający efektywne zarządzanie wartością klientów w oparciu o spójną ofertę produktów i usług,
- rozwój nowoczesnej infrastruktury energetycznej, pozwalający na posiadanie stabilnej bazy przychodów.

Jako program strategiczny Energa postrzega wdrożenie nowego modelu biznesowego zorientowanego na klienta i rozwój nowych obszarów działalności (koncentracja na biznesie regulowanym). Głównymi założeniami nowego modelu biznesowego są:

- 3 główne segmenty klientów,
- 11 podsegmentów klientów,
- 38 ekosystemów produktowych,
- 96 nowych produktów,
- nowe dedykowane kanały dystrybucji,
- nowa struktura organizacyjna,
- nowe technologie i rozwiązania IT,
- nowa organizacja procesów sprzedażowych i posprzedażowych.

Jak pokazuje przykład, oferta produktów i usług wymagać będzie zastosowania narzędzi pozyskania informacji do sprawozdania finansowego, co niewątpliwie znajdzie odzwierciedlenie w systemie rachunkowości, od dokumentacji począwszy a na sprawozdaniu finansowym skończywszy.

Podsumowanie

Nowe obowiązki sprawozdawcze wymagają stworzenia stabilnej i sprawnej bazy informacyjnej w systemie informacyjnym przedsiębiorstwa, w tym w podsystemie rachunkowości. Analiza sprawozdań finansowych podmiotów giełdowych (Orbis S.A., Agora S.A., RA-FAKO S.A., KGHM Polska Miedź S.A., ELEKTROBUDOWA S.A.) skłania do wniosku, że wiele informacji jest gromadzonych w systemach rachunkowości, jednak wystąpi konieczność ich syntezy i pogrupowania według obszarów charakterystyki modelu biznesu. Skłania to przedsiębiorstwa do kolejnych modyfikacji i doskonalenia narzędzi pozyskiwania informacji, zarówno w postaci ewidencji bilansowej (podzielności kont), jak i pozabilansowej oraz dokumentacji. Konieczność charakterystyki modelu biznesu skłania do kolejnych modyfikacji i doskonalenia narzędzi pozyskiwania informacji, zarówno w postaci ewidencji bilansowej jak i pozabilansowej oraz dokumentacji. Najważniejszym jednak obszarem rachunkowości, decydującym o parametrach w ocenie kondycji finansowej, jest polityka rachunkowości, szczególnie zasady wyceny aktywów i pasywów, kosztów i przychodów. Tak więc, dokumentacja przyjętych zasad rachunkowości, rozstrzygająca o stosowanych zasadach, powinna uwzględniać wszystkie konieczne zagadnienia sprawozdawcze i opisowe oraz formy pozyskania danych do ich prezentacji. Forma gromadzonych danych - finansowych i niefinansowych - wynika z obszarów systemu rachunkowości, w których są tworzone.

W zakresie doskonalenia systemów rachunkowości stawia to nowe wyzwania przed kierownictwem przedsiębiorstwa.

Bibliografia:

1. Bek-Gaik B., Rymkiewicz B. [2016], *Model biznesu w raportowaniu zintegrowanym*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, nr 442.
2. Biadacz R. [2011], *Rachunek kosztów – wybrane zagadnienia teoretyczne*, Częstochowa, Wydawnictwo Wydziału Zarządzania Politechniki Częstochowskiej.

3. Chluska J. [2016], *Podstawy rachunkowości*, Częstochowa, Wydawnictwo Wydziału Zarządzania Politechniki Częstochowskiej.
4. Dyrektywa [2014], Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/95/UE z 22 października 2014 r. zmieniająca dyrektywę 2013/34/UE w odniesieniu do ujawniania informacji niefinansowych i informacji dotyczących różnorodności przez niektóre duże jednostki oraz grupy, Dz. Urz. UE L 330 z 2014 r. ze zm.
5. Jarugowa A., Skowroński J. [1975], *Rachunek kosztów w systemie informacyjnym przedsiębiorstwa*, Warszawa, PWE.
6. Karwowski M. [2015], *Model biznesu jako nowe wyzwanie sprawozdawczości zewnętrznej*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, nr 388.
7. Messner Z., Klimas M. [1986], *Teoretyczne podstawy rachunkowości*, Warszawa, PWN.
8. Michalak J. [2012], *Model biznesowy i jego wpływ na odzworowanie sytuacji finansowej jednostki w systemie rachunkowości*, Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, t. 66 (122), SKwP, Warszawa.
9. Osterwalder A., Pigneur Y. [2010], *Business Model Generation*, Hoboken, Wiley.
10. Peche T. [1988], *Teoretyczne podstawy rachunkowości*, Warszawa.
11. Rubik J. [2016], *Wytyczne i uregulowania raportowania społecznej odpowiedzialności*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, nr 442.
12. Sawicki K. [1994], *Problem funkcji i kierunków rozwoju rachunkowości jednostek gospodarczych*, Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP, nr 28.
13. Skrzywan S. [1973], *Teoretyczne podstawy rachunkowości*, Warszawa, PWE.
14. Ustawa [1994], Ustawa z dnia 24.09.1994r. o rachunkowości, Dz. U. z 2016 r. poz. 1047.
15. Ustawa [2016], Ustawa z dnia 15.12.2016 r. o zmianie ustawy o rachunkowości, Dz. U. z 2017 r. poz. 61.
16. Walińska E. [2015], *Współczesny model sprawozdania finansowego i jego krytyka*, w: *Sprawozdawczość przedsiębiorstwa jako narzędzie komunikacji z otoczeniem, Wymiar finansowy i niefinansowy*, Walińska E., Bek-Gaik B., Gad J., Rymkiewicz B. (red.), Łódź, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
17. Wartini-Twardowska J. [2014], *Konsolidacja w grupach kapitałowych z perspektywy modelu biznesu na przykładzie sektora producentów systemów informatycznych zarządzania*, Warszawa, Wydawnictwo C.H. Beck.

Dr hab. **Jolanta Chluska**, prof. Politechniki Częstochowskiej, Instytut Finansów, Bankowości i Rachunkowości, Wydział Zarządzania, Politechnika Częstochowska.